

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-52>

УДК 37.017.924

Бігун К.В., Шпачинський І.Л.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглянуто поняття гендеру з точки зору педагогіки, філософії, та його місце в навчальному процесі. Більш детально охарактеризовано основні напрями сучасних педагогічних досліджень з проблеми становлення гендерного виховання на уроках англійської мови. Розглянуто основні прояви гендерної нерівності як в процесі навчання так і в змісті навчального плану. Розроблено поради щодо уникнення гендерно-маркованої лексики в сучасній англійській мові, які вчитель може застосовувати в класних дискусіях. Охарактеризовано підручники англійської мови щодо гендерної дискримінації в ілюстративному та текстовому матеріалі. На основі критеріїв щодо особливостей гендерних репрезентацій у змісті проведено порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного підручників, виявлено їх основні особливості та специфіку використання на заняттях з англійської мови.

Ключові слова: гендер, гендерна педагогіка, гендерні стереотипи, толерантність, вивчення другої мови.

Bihun Kateryna, Shpachinsky Ihor

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

THE PROBLEM OF GENDER STEREOTYPIZATION IN THE PROCESS OF ENGLISH LEARNING

Summary. The article deals with the main directions of modern pedagogical researches on the problem of gender education in English lessons. The article regards the gender aspects, which can indirectly influence the quality of second language acquisition. It defines the main types of such influence and analyses how they are taken into consideration in the pedagogical activity. From the standpoint of feminist criticism, the English language contains a powerful tool for preserving patriarchal values, rooting for sexism. The presence of sexism in language leads to the alienation of women from full rights in society. From childhood, they are forced to see things from a male point of view. The main role of teacher in this issue is to minimize harmful effect to the personality from gender stereotypization. The main manifestations of gender inequality in the content of the subject and English textbooks are considered. The reason is that an adequate reflection of the stereotypes of male or female behavior in the content of textbooks plays an important role in the educational process, determines the readiness for appropriate behavior in society, and also influences the career choices of students. There have been developed some recommendations for avoiding gender-labeled vocabulary in modern English, that the teacher can use in classroom discussions. Creating a classroom environment that treats women and men equally is important for the educational success of students. However gender equality does not stop with the teacher. It is also important that the materials used are supporting equal treatment. It was conducted a comparative analysis of national and foreign textbooks on the problem of gender stratification. However, the text and visual materials of most textbooks used at school today, contribute to the formation of old-fashioned viewpoints about the social role of men and women among pupils, and as a result – to further spread of gender stereotypes amidst children and youth. This fact stipulated the need for the teacher's relevant commentary on these materials as well as their supplementing with other methodological learning aids created within the framework of gender equality.

Keywords: gender, gender pedagogy, gender stereotypes, tolerance, second language learning.

Постановка проблеми. Дослідження з проблем гендерної стратифікації стали частиною освітніх та дослідницьких програм у США, Франції, Великобританії, Канаді та інших країнах. Наукове дослідження гендеру все більше поширюється в академічних центрах України. Сучасна освіта будується на ідеї підготовки представників нового покоління до життя в умовах соціальної рівності. Отже, висвітлення сучасних тенденцій у використанні гендерно-інклюзивної мови являє собою невід'ємний компонент у навчанні англійської мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішні гендерні дослідження займають одне з найважливіших місць у філософії освіти. Свої роботи цій проблематиці з точки зору філософії присвятили Д. Спендер, Дж. Коутс, Дж. Корбетт, П. Екерт, С., Ромен, Д. Таннен, Дж. Т. Вуд, О. Горошко, І. Кузнецова, А. Мартинок. Проблеми інтеграції гендерного підходу в шкільну освіту, впровадженню гендерного виховання та освіти

присвячені дослідження С. Вихор, Т. Голованової, Л. Кобелянської, О. Марущенка, Н. Павлуценко, О. Суислової, О. Сухомлинської, А. Шевченко, Л. Айр, Дж. Гаскел, Л. Деджуней, Л. Джуліен, Дж. Ларкін, П. МакЛарен. Проблема формування гендерної культури та подолання гендерних стереотипів у освітній практиці знайшла своє відображення у працях О. Железняк, І. Іванова, О. Кізь, М. Кауфман, А. Ролхайзер, А. Чепмен.

Мета статті: дослідити прояви гендерної нерівності в процесі викладання та в підручниках з англійської мови, розробити практичні поради щодо мінімізування їх впливу на свідомість індивіда.

Виклад основного матеріалу. Із розвитком гендерних досліджень у педагогічній науці термін «гендер» став синтезувати біологічні, соціальні й індивідуальні маскулініні й фемініні особливості учнів, студентів, педагогів і їхніх взаємовідносин. Гендер із позиції педагогів-класиків належить не просто до хлопчиків та дівчат, а до взаємин між ними і до способу кон-

струювання цих взаємин, тобто як суспільство буде ці відносини та взаємодію статей у навчанні й вихованні.

Питання про роль педагогічної системи загальноосвітніх закладів в цілому та вчителів зокрема у становленні гендерної соціалізації сьогодні набуває особливої актуальності й значущості, бо ця проблема детермінована процесом зміни нормативних уявлень про гендерні ролі в сучасному суспільстві [3].

Ярська-Смірнова О. даючи характеристику прихованому навчальному плану наголошує на важливості дослідження гендерних ролей як в процесі навчання так і в змісті навчального плану.

Прихований навчальний план присутній в змісті предметів. В учбових матеріалах помітне стереотипне зображення чоловіків як активних і успішних, а жінок як невидимок або пасивних і залежних героїв. Наприклад, викладання історії здебільшого побудоване на описі битв і полководців, підручники літератури здебільшого замовчують існування жінок-письменниць у класичному і сучасному періодах. Друга сторона прихованого навчального плану полягає в тому, що комунікаційні процеси в освітніх установах недооцінюють жінок, їхній спосіб вчитися і виражати знання. Стиль викладання, форми комунікації у навчальній аудиторії також впливають на гендерну соціалізацію учнів. І в той же час гендерні особливості спричиняють відмінності учнів у процесах запам'ятовування та усвідомлення освітнього матеріалу [4].

Перш за все вчителю у процесі викладання мови слід звернути увагу на зміст предмету з точки зору гендерної стратифікації. Англійська мова піддається критиці з боку феміністичної лінгвістики за її андропоцетризм та наявність сексизму, тобто дискримінації за ознакою статі. У своєму дослідженні Г. Емірсуїнова відзначає, що феміністична лінгвістика «розглядає англійську мову як маскулінізований та патріархатний феномен, у системі якого немає місця жінкам. Першим твором феміністичної критики мови стала видана у 1973р. робота «Мова і місце жінки» («Language and Woman's Place») в якій авторка доводить відтворення збиткового образу жінки в мовній картині світу [6].

Д. Спендер дає характеристику англійській мові як «manmade», вважаючи, що вона продовжує вносити значний вклад у об'єктивізацію жінок. Багато традиційних лексеми стали сприйматися як стереотипні і негативно забарвлені. Слід розглянути основні проблеми в англійській мові з боку феміністичної критики:

1) ототожнення понять людина і чоловік («man»). (We want to hire the best men we can get for this job);

2) наявність гендерно-орієнтованих професій (congressman, chairman, salesman). В ході історичного розвитку Європи найпрестижніші професії, як правило, мали чоловіки (doctor, businessman, lawyer). В результаті в назвах професій проявляється явна чоловіча конотація;

3) вживання пов'язаних з сімейним станом звернень Miss і Mrs на адресу незаміжніх і заміжніх жінок. У той час як в мові відсутні подібні звернення для чоловіків, маючи на увазі, що

в суспільстві їх сімейний статус менш важливий, ніж сімейний статус для жінок;

4) непаралельності використання іменників, що позначають осіб чоловічої і жіночої статі, тобто порядок слів, при якому слова чоловічого роду стоять перед словами жіночого роду (Husband and wife, father and mother);

5) використання слів, що відбивають гендерні стереотипи (virile «Мужній», – позитивна конотація по відношенню до чоловіків, ladylike «жіночоподібний» – зневажлива характеристика для чоловіка) [6].

На офіційних сайтах ряду американських університетів (the University of Vermont, Harvard University, Princeton University і ін.) значна увага приділяється підходам щодо вживання гендерно-коректної мови [5]. На основі міжнародної практики наведемо кілька найбільш поширених способів уникнути гендерно-маркованої лексики в сучасній англійській мові, які вчитель може застосовувати в класних дискусіях:

1) заміна суфікса -man на інше слово, яке не має гендерного маркування (person, people, individual (s), human (s));

2) використання займенників множини. Somebody left their jacket; вживання гендерно-маркованих займенників тільки для позначення конкретної статі конкретної людини. вживання артикля замість присвійних займенників. Somebody left his jacket. – Somebody left a jacket;

3) вживання нейтральних займенників «everybody», «someone»;

4) пошук альтернативних назв для історично гендерно-маркованих професій. Congressman / congresswoman – congressional representative; waitress / waiter – server; food server;

5) використання пасивного стану. Profound research should be done by anyone who wants to make an important decision;

6) заміна ідіом, прислів'їв і приказок з дискримінує підтекстом «the man in the street» – the average person, an ordinary person, «man to man» – person to person. Також зустрічається вживання фразеологічних дублетів, наприклад: the man / woman in the street; be your own man / woman;

7) заборона пестливих звернень, що застосовуються тільки до жінок: darling, sugar, honey і не мають практики вживання в адреса чоловіків [5].

В процесі вивчення предмету «Англійська мова та література» викладач також повинен вводити гендерний показник дотримуючись низки принципів:

– ознайомлення школярів із працями авторок та авторів у різний час в різних частинах світу;

– вивчення творів із змістом та сюжетом, які демонструють учням традиційні та нетрадиційні гендерні й соціальні ролі, зображують протагоністів жіночої та чоловічої статі з різноманітним походженням;

– створення доброзичливого психологічного мікроклімату на уроці у обговоренні суперечливих і делікатних гендерних питань;

– гендерно-справедлива організація групової роботи, яка полягає у почерговому виконанні ролей, призначених учням у групі [1].

Дослідження О. Кікінежди, Н. Городнової та ін. показали, що навчальний підручник поряд зі змістом навчальних предметів є важ-

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз підручників англійської мови
щодо особливостей гендерних репрезентацій**

Критерій	«Solutions» (Tim Falla, Paul A Davies)	«English» (О. Карп'юк)
Кількість згадувань чоловіків та жінок у текстовому матеріалі	60:40	80:20
Присутність представників гендеру в ілюстративному матеріалі	50:50	60:40
Стратифікація професій на суто жіночі та чоловічі	Майже відсутня. Зустрічаються історії про жінок в бізнесі, спорті, історії.	Присутня. В розділі про науку майже не зустрічається імен жінок-науковців.
Використання гендерно маркованої лексики	Наявність гендерно-орієнтованих професій, вживання звернень Miss і Mrs, лексичні одиниці що стосуються жіночого роду мають негативну конотацію.	Наявність гендерно-орієнтованих професій, вживання звернень Miss і Mrs, лексичні одиниці що стосуються жіночого роду мають негативну конотацію.

ливим засобом гендерної соціалізації, але, на жаль, він, переважно, відтворює історично складені патріархальні стереотипні образи. Л.В. Попова стверджує що низька частотність використання жіночих образів у змісті підручників призводить до заниження самооцінки у дівчат, пригнічує їхні здібності. Тому адекватне відображення стереотипів чоловічої чи жіночої поведінки у змісті підручників відіграє важливу роль у навчально-виховному процесі, визначає модель поведінки в соціумі, більш того впливає на вибір професії [5].

За результатами дослідження американських вчених К. Поррека, Дж. Граці, С. Полоу можна виокремити основні критерії щодо особливостей гендерних репрезентацій у змісті підручників з англійської мови:

- кількість персонажів жіночої та чоловічої статі у текстах підручників;
- розподіл соціальних ролей та професій між чоловіками та жінками;
- кількість ілюстративних зображень представників жіночої та чоловічої статі;
- використання лексики, яка вказує на гендерну нерівність;
- зміст навчальних текстів [6].

Ми вважаємо що доцільним буде розглянути підручники які використовуються у навчальному процесі при навчанні іноземної мови на відповідність даним критеріям (таблиця 1). Також має місце порівняння підручників вітчизняних авторів з популярними в Україні зарубіжними підручниками, аби виявити в них спільні та відмінні риси. Для аналізу було обрано серію зарубіжного видання з англійської мови «Solutions» (Tim Falla, Paul A Davies) та одну з найпоширеніших вітчизняних серій «English» (О. Карп'юк).

Таким чином, узагальнивши аналіз видання «Solutions» можна стверджувати, що його автори максимально намагаються дотримуватися кількісної рівності. У змісті лексичних та граматичних вправ, так само як і в ілюстративному матеріалі, представники чоловічої та жіночої статей згадуються майже однаково кількість разів [2].

Порівняно із зарубіжними виданнями, вітчизняні підручники є дещо консервативними, здебільшого зображають чоловіків і жінок

у межах сфер їхніх стереотипних гендерних ролей та недостатньо орієнтовані на перегляд усталених норм. Як уже зазначалося, постає жінок майже не представлених у традиційно чоловічих сферах (спорт, наука, відкриття); навіть імена тих осіб жіночої статі, які досягли визнання, не завжди згадуються на сторінках підручників. Прикладом може слугувати те що на сторінках підручника з англійської мови для 9-го класу О. Карп'юк, в розділі «Sport» серед відомих спортсменів фігурують переважно чоловіки (Андрій Шевченко, Володимир Кличко, Девід Бекхем). Заслугою автора звісно є те, що вона дібрала тих представників світу спорту, які користуються особливою популярністю серед молоді. Проте дані персонажі є кумирами хлопців, тому саме вони братимуть активну участь в обговоренні водночас для більшості дівчат робота над розділом не викликати інтересу, вони залишаться осторонь дискусії. В той же час, в підручнику Оксфордського видання у відповідному розділі нарівні з історіями футбольних клубів зустрічається текст «Surfing superstar» в якому йдеться про жінку яка стала чемпіоном серед серферів. В такому випадку тема стає цікавою нарівні представникам різних статей [2].

Щодо використання гендерно маркованої лексики в підручниках необхідно сказати що така лексика присутня в обох варіантах підручників, що свідчить про те, що автори не приділяють цьому значення. Прикметно, що автором вітчизняного підручника є саме представниця жіночої статі, отже, вона мала б надати цьому аспекту більшої уваги.

Висновки. Отже, у процесі проведеного порівняльного аналізу було виявлено що текстові та наочні матеріали багатьох сучасних підручників не відповідають основним принципам гендерного підходу. Цей факт зумовлює необхідність здійснення вчителем під час проведення занять відповідного коментаря цих матеріалів, а також доповнення їх іншими методичними розробками. Тому значну увагу вчитель повинен приділяти постійному оновленню керівництва по використанню гендерно-інклюзивних мовних засобів, також не забуваючи і про більш свідоме ставлення до мови в цілому.

Список літератури:

1. Гайденко В. Гендерна освіта для мінливого світу. *Філософія освіти*. 2006. № 1. С. 54–62.
2. Карп'юк О.Д. Англійська мова : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. (8-й рік навч.). Тернопіль : Астон, 2009. 240 с.
3. Кравець В.П. Гендерна педагогіка : навч. посіб. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
4. Ярська-Смирнова Е. Виникнення і розвиток гендерних досліджень в США та Західній Європі. Вступ до гендерних досліджень. Ч. 1 : Навчальний посібник / Під ред. І.А. Жеребкіної. 2001. 148 с.
5. Brugeilles C. Promoting gender equality through textbooks : a methodological guide / C. Brugeilles, S. Cromer. UNESCO, 2009. 99 p.
6. Lakoff R. Language and Women's Place. Text and commentaries. Revised and expanded edition. Oxford : University Press, 2004.
7. Spender D. Man Made Language. London : Routledge and Kegan Paul, 1980.

References:

1. Gaidenko, V. (2006). Genderna osvita dlya minlyvogo svitu [Gender education in a changing world]. *Philosophy of Education*, no. 1, pp. 54–62.
2. Karpyuk, O.D. (2009). Anglijska mova: pidruch. dlya 9-go kl. Zagalnoosvit. navch. zakl. [English: textbook for 9th class general education (8th year of study)]. Ternopil: Aston, 240 p.
3. Kravets, V.P. (2003). Genderna pedagogika [Gender Pedagogy]. Ternopil: Dzhura, 416 p.
4. Yarskaya-Smirnova, E. (2001). Vynyknennya i rozvytok genderny doslidzhen v SShA ta Zaxidnij Yevropi [The Emergence and Development of Gender Studies in the USA and Western Europe]. Introduction to Gender Studies. Part 1: Tutorial / Ed. I.A. Zhrebkina, 148 p.
5. Brugeilles, C. (2009). Promoting gender equality through textbooks: a methodological guide / C. Brugeilles, S. Cromer. UNESCO, 99 p.
6. Lakoff, R. (2004). Language and Women's Place. Text and commentaries. Revised and expanded edition. Oxford: University Press.
7. Spender, D. (1980). Man Made Language. London: Routledge and Kegan Paul.